

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตของชุมชนปกาสัยออบหมู่บ้านแม่ยางสำน หมู่ที่ 8 ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารทางวิชาการ แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดที่จะศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์จำเป็นต้องมีการศึกษาถึงบริบทชุมชน ประกอบด้วย ประวัติหมู่บ้าน การตั้งถิ่นฐานของชุมชน ประเพณี และความเชื่อของชุมชน ความสัมพันธ์ของชุมชนกับหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาชุมชนด้วยตนเอง เพื่อที่ศึกษาถึงศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีแนวทางและวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

- 3.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล
- 3.2 การกำหนดพื้นที่ในการวิจัย
- 3.3 วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4 การเก็บและรวบรวมข้อมูล
- 3.5 การตรวจสอบข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล

3.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

การศึกษาข้อมูลได้จากแหล่งข้อมูล 2 ลักษณะ คือ แหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสาร และแหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคล อธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

3.1.1 การศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสาร

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเรื่องศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตของชุมชนปกาสัยออบ ในประเด็นของศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและปัจจัย

ที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
3. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน
4. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน
5. แนวคิดเกี่ยวกับการใช้เครือข่าย
6. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตลอดจนศึกษาข้อมูลจากเอกสารของหมู่บ้านแม่ยางล้าน ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้านของคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.2ค.) ข้อมูลด้านพื้นที่แสดงที่ตั้งหมู่บ้าน สภาพภูมิประเทศ เส้นทางการคมนาคม ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ข้อมูลทางด้านประชากร และการตั้งถิ่นฐาน โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารของหน่วยงานทางราชการต่างๆ เช่น พัฒนาการอำเภอแม่แจ่ม องค์การบริหารส่วนตำบลท่าผา โครงการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สวนป่าสิริกิติ์ ป่าไม้จังหวัด การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) และจากเอกสารของหน่วยงานเอกชน เช่น องค์การแคร์แม่แจ่ม แล้วนำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์และรวบรวมใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานบางส่วน จากนั้นนำข้อมูลไปตรวจสอบอีกครั้งในพื้นที่ทำการวิจัย

3.1.2 การศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคล

หลังจากผู้วิจัยได้ออกสำรวจข้อมูลเบื้องต้นภาคสนาม เพื่อสืบค้นหาแหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคล จึงพบแหล่งข้อมูลบุคคลที่น่าเชื่อถือได้ที่เป็นทั้งกลุ่มคนภายในชุมชนบ้านแม่ยางล้าน และกลุ่มคนภายนอกที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และเจ้าอาวาสวัดในชุมชน จำนวน 5 คน
2. กลุ่มผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย ผู้นำตามความเชื่อ (ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมและความเชื่อของชนเผ่า) ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน และบุคคลอื่นๆ ที่มีความรู้ความชำนาญในด้านดิน น้ำ ป่า อาทิเช่น แก่เหมือง (ผู้ดูแลเหมืองฝาย) ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีของสมาชิกในชุมชนว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน จำนวน 6 คน

3. เจ้าหน้าที่สังกัดหน่วยงานรัฐ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่โครงการพระราชดำริสวนป่าสิริกิติ์ เจ้าหน้าที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน เจ้าหน้าที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบลท่าผา และเจ้าหน้าที่ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาชาวเขา จำนวน 4 คน

4. เจ้าหน้าที่สังกัดองค์กรพัฒนาเอกชน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่องค์การแคร์แม่แจ่ม จำนวน 1 คน

3.2 การกำหนดพื้นที่ในการวิจัย

ในขณะที่ผู้วิจัยอยู่ระหว่างการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องต่างๆ มาแล้ว เพื่อให้เกิดความชัดเจน ผู้วิจัยได้พยายามแลกเปลี่ยนพูดคุยกับผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพ รวมถึงเข้าปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ให้คำแนะนำและปรึกษาในประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจจนมีความชัดเจนและเข้าใจ จนกระทั่งในช่วงเดือนมิถุนายน 2544 ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลเบื้องต้นในสนามเพื่อคัดเลือกชุมชนที่จะศึกษา ซึ่งในการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นครั้งนี้ได้ทำการคัดเลือกจากหลายๆ หมู่บ้านในเขตอำเภอสะเมิง และอำเภอแม่แจ่ม ของจังหวัดเชียงใหม่ โดยได้ใช้เวลาศึกษาข้อมูลเบื้องต้นประมาณ 3 สัปดาห์ เมื่อกลับมาจากพื้นที่ได้นำข้อมูลมาปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา และในที่สุดได้คัดเลือกชุมชนที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาคือ หมู่บ้านแม่ยางล้าน หมู่ที่ 8 ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยมีเหตุผลในการเลือกพื้นที่เพื่อทำการวิจัยดังนี้

1. เป็นชุมชนชาวไทยภูเขาที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง ชุมชนที่มีวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะการอนุรักษ์ด้วยภูมิปัญญา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และกฎระเบียบของชุมชน ชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก

2. ชุมชนบ้านแม่ยางล้าน เป็นชุมชนที่มีปรากฏการณ์ตามประเด็นที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษา คือ เป็นชุมชนหนึ่งที่สามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนไว้ได้ มีระบบการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ซึ่งพัฒนามายาวนานโดยปราศจากการส่งเสริมของรัฐ และสามารถพัฒนาวิธีการจัดการใหม่ๆ ขึ้น เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และระบบนิเวศวิทยาในท้องถิ่น เมื่อชุมชนเผชิญปัญหาการทำลายสภาพแวดล้อมและการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอก

3.3 วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

3.3.1 การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Informal Interview)

เป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิด ที่ได้มีการกำหนดหัวข้อศึกษาไว้อย่างกว้างๆ ล่วงหน้า โดยผู้วิจัยต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึกและสามารถยืดหยุ่น หรือปรับปรุงคำถามได้ตลอดตามสถานการณ์ของการสัมภาษณ์ โดยนำวัตถุประสงค์หลักแตกเป็นวัตถุประสงค์ย่อย ในวัตถุประสงค์ย่อยมีประเด็นต่างๆ แยกย่อยลงไปอีก แล้วนำไปสร้างเป็นเครื่องมือในภาคสนาม โดยทำเป็นตารางการจัดข้อมูล (ภาคผนวก) ซึ่งตารางการจัดทำข้อมูลมีข้อสำคัญคือ

- วัตถุประสงค์หลัก
- วัตถุประสงค์ย่อย
- ประเด็นคำถาม
- แหล่งข้อมูล
- เครื่องมือในการเก็บข้อมูล
- การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อสร้างตารางจัดทำข้อมูลแล้วได้นำประเด็นต่างๆ มาพิจารณา เพื่อนำไปสร้างโครงสร้างคำถาม โดยมีตารางจัดทำข้อมูลเป็นแนวทางในการศึกษา โดยประเด็นในการสัมภาษณ์คือ

1. บริบทชุมชน
2. ระบบการผลิตของชุมชน
3. ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตของชุมชนปกาสถอญอ
 - 3.1 การถ่ายทอดและการเรียนรู้ของชุมชน
 - 3.2 การวิเคราะห์ปัญหา
 - 3.3 การแก้ไขปัญหา
 - 3.4 การวางแผน
 - 3.5 การใช้ประโยชน์

4. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนปกากะญอในการจัดการทรัพยากร

ธรรมชาติ

- 4.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4.2 ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม
- 4.3 ภาวะผู้นำ
- 4.4 กลุ่มองค์กรภายในชุมชน
- 4.5 ปัจจัยเอื้อจากภายนอกชุมชน

3.3.2 การสังเกต

ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ร่วมควบคู่กันไป เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลในการศึกษา ได้มีโอกาสใช้เครื่องมือทั้งสองแบบในขณะที่ทำการศึกษาในชุมชน

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน แล้วนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น โดยการเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้าน เช่น การเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน เข้าร่วมประชุมคณะกรรมการเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่แรก เข้าร่วมประเพณีปีใหม่ของชาวปกากะญอ และงานบุญในหมู่บ้าน เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาทางด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการใช้ชีวิตร่วมกับคนในชุมชนเสมือนผู้วิจัยเป็นสมาชิกคนหนึ่ง

2. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคนี้ตลอดเวลาที่เก็บข้อมูลอยู่ในชุมชน โดยไม่ให้ผู้ให้ข้อมูลรู้ว่าผู้วิจัยกำลังสังเกตพฤติกรรม หรือปรากฏการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นข้อมูลพื้นฐานและบริบทของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยอาศัยการสังเกตสภาพความเป็นอยู่ของคนภายในชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ตลอดจนความสัมพันธ์กับคนภายนอกชุมชน

3.3.3 การสนทนาและการอภิปรายกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion)

ผู้วิจัยใช้เทคนิคนี้กับกลุ่มชาวบ้าน และกลุ่มผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยจะกลุ่มอภิปรายกลุ่มละประมาณ 3 - 5 คน โดยเน้นความหลากหลายของประชากร เพื่อเป็นการยืนยันและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ส่วนประเด็นที่อภิปรายจะเป็นประเด็นเดียวกันหรือต่างกันขึ้นอยู่กับความรู้พื้นฐานและประสบการณ์ของสมาชิกแต่ละคน การสนทนาในกลุ่มนี้ผู้วิจัยได้ใช้พลวัตของกลุ่ม (Group Dynamic) เป็นสิ่งกระตุ้นให้สมาชิกแต่ละคนได้แสดง

ความคิดเห็นและทัศนคติอย่างเปิดเผยและจริงใจขณะที่ทำการสนทนา ซึ่งความคิดเห็นของคนหนึ่งสามารถช่วยกระตุ้นให้คนอื่นในกลุ่มอยากจะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อยากแสดงทัศนคติและประสบการณ์ของตน ในการใช้เครื่องมือนี้จะใช้ภายหลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์และสังเกตมานานพอสมควร ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ให้เป็นประโยชน์ในการตั้งประเด็นคำถามการสนทนาครั้งต่อไป

3.3.4 วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ

วัสดุอุปกรณ์ที่ผู้วิจัยได้นำไปใช้เป็นเครื่องมือการศึกษา ได้แก่

1. แบบบันทึกข้อมูล ในภาคสนาม โดยเตรียมบันทึกไว้ล่วงหน้า ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ บันทึกที่เกิดจากความจริงว่า ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร กับใคร และทำไม โดยยังไม่ตีความ ส่วนที่สองเป็นการตีความเบื้องต้นโดยใช้แนวคิด ทฤษฎีประกอบ และส่วนที่สามใช้เป็นส่วนบันทึกเพิ่มเติมหลังจากที่ได้วิเคราะห์ข้อมูลแล้ว
2. เทปบันทึกเสียง ใช้สัมภาษณ์ผู้นำหมู่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม หัวหน้าโครงการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริสวนป่าสิริกิติ์ เจ้าหน้าที่องค์การแคร้แม่แจ่ม และบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยบันทึกการสนทนาที่เป็นประเด็นสำคัญ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้อย่างครบถ้วนไม่ให้ข้อมูลตกหล่น ขาดหายไป
3. กล้องถ่ายรูป เพื่อทำการบันทึกภาพกิจกรรมและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในขณะเก็บข้อมูล

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง มีข้อมูลหลายส่วนที่ต้องทำการรวบรวมข้อมูลมาประกอบกันให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลซึ่งแบ่งเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นระยะที่เริ่มสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน โดยผู้วิจัยได้นำหนังสือรับรองจากบัณฑิตวิทยาลัยมอบให้กับโครงการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริสวนป่าสิริกิติ์ เพื่อขอความอนุเคราะห์เกี่ยวกับยานพาหนะเดินทาง ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน การพาไปแนะนำให้รู้จักกับผู้นำหมู่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน โดยมีเจ้าหน้าที่ของโครงการฯ คือคุณสุพรรณ เก่งการทำ เป็นผู้นำพาผู้วิจัยเข้าไปแนะนำตัวอย่างเป็นทางการกับผู้ใหญ่บ้าน เพื่อขออนุญาตเข้าพื้นที่และขอความอนุเคราะห์ที่พักจากครอบครัวของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นครอบครัวที่คนในชุมชนให้ความเคารพ

นับถือ ตลอดเวลาที่ผู้วิจัยอาศัยอยู่ในชุมชนได้ปฏิบัติตนเสมือนสมาชิกคนหนึ่ง ในชุมชน ให้ความเคารพผู้ที่อาวุโสกว่า ผู้วิจัยได้พยายามสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้านทุกคนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ได้ไปเยี่ยมเยียนพบปะกลุ่มชาวบ้าน เมื่อเห็นชาวบ้านทำงานถ้าช่วยได้ก็จะช่วยทันที ชาวบ้านทุกคนแสดงความเป็นมิตรและให้ความเอ็นดูต่อผู้วิจัย ซึ่งความสัมพันธ์อันดีที่ผู้วิจัยได้รับทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ค่อนข้างลึกและเชื่อถือได้

ในระยะแรกนี้ ผู้วิจัยมุ่งเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน และบริบททั่วไปของชุมชน ในการเก็บข้อมูลเหล่านี้ ผู้วิจัยได้รับคำแนะนำจากผู้ใหญ่บ้านและผู้อาวุโสในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เมื่อได้รายชื่อแล้วผู้วิจัยก็จะนัดหมายเพื่อสอบถามข้อมูล หรือไม่ก็เชิญผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ด้วยตนเองเพื่อมาร่วมพูดคุยกันเป็นกลุ่ม ซึ่งสามารถตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลได้เป็นอย่างดี การเก็บข้อมูลในช่วงนี้มีอุปสรรคอยู่บ้างคือ เนื่องจากเป็นฤดูฝน บางครั้งมีฝนตกหนักมากทำให้ถนนลื่น จนไม่สามารถเข้าออกหมู่บ้านได้ หรือเดินทางไปยังบ้านของผู้ให้ข้อมูลหลักได้ตามเวลาที่ได้นัดหมายไว้ ยิ่งกว่านั้นในช่วงนี้เป็นฤดูเพาะปลูก จึงไม่สามารถไปสัมภาษณ์ในตอนกลางวันได้เพราะทุกคนต้องไปทำงานในไร่ เมื่อกลับมาบ้านก็ต้องการพักผ่อน ทำให้ระยะเวลาในการพูดคุยสั้นลง สำหรับการบันทึกข้อมูลนั้น หลังจากสัมภาษณ์ผู้วิจัยต้องบันทึกและตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งเมื่อถึงที่พัก ถ้ามีประเด็นใดที่ไม่ชัดเจน หรือขาดหายไปก็จะหาโอกาสตรวจสอบข้อมูลใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ระยะที่ 2 เป็นระยะเวลาการเก็บข้อมูลในประเด็นที่ศึกษา โดยกำหนดประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้า หลังจากที่ผู้วิจัยได้มีความคุ้นเคยกับคนส่วนใหญ่แล้ว ผู้วิจัยจึงสามารถทำการศึกษาแบบเจาะลึกในประเด็นที่กำหนดไว้ เทคนิคการวิจัยที่ใช้มากในการรวบรวมข้อมูลนี้คือ การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้ทำการนัดหมายบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ล่วงหน้า เมื่อถึงเวลานัดหมายผู้วิจัยก็จะไปตามเวลา แต่บางครั้งก็จะไม่พบผู้ให้ข้อมูลหลักเนื่องจากออกไปทำงานที่ไร่ ผู้วิจัยต้องเพียรพยายามกลับไปใหม่ เมื่อพบผู้ให้ข้อมูลหลักอีกครั้งก็จะทำการสัมภาษณ์ทันที การนัดหมายจึงไม่มีผลต่อโอกาสในการสัมภาษณ์มากนัก ถ้าคนในชุมชนมีเวลาว่างก็ไม่รีบเกียจหากผู้วิจัยไปพบครั้งแรกแล้วขอสอบถามข้อมูลเลย เมื่อสอบถามข้อมูลเสร็จผู้วิจัยก็จะไปพักที่บ้านใกล้เคียง หรือถ้ามีโอกาสก็จะนัดหมายไว้เพื่อทำการสัมภาษณ์ในครั้งต่อไป

ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะเตรียมประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้า โดยศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตของชุมชน และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ไม่เร่งรีบ ถ้าได้ข้อมูลไม่ครบตามประเด็นที่วางไว้ ก็จะทำการสอบถามในครั้งต่อไป ในระหว่างการพูดคุยผู้วิจัยจะ

ระมัดระวัง คำพูด ลักษณะคำถาม การวางตัวของผู้วิจัย ซึ่งไม่กระทบต่อความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูล และคนในชุมชน หรือบางครั้งก็สอบถามตามลำพังเท่านั้น ถ้าเป็นข้อมูลที่คนในชุมชนไม่ต้องการ จะเปิดเผยมากนัก ซึ่งผู้วิจัยพยายามสร้างบรรยากาศของการสัมภาษณ์ให้เป็นกันเอง พยายามให้ผู้ให้ข้อมูลหลักไว้วางใจในตัวผู้วิจัยมากที่สุด การเก็บข้อมูลในระยะนี้มีปัญหาบ้างเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้นั้นมีรายละเอียดที่ไม่มากพอ หรือผู้ให้ข้อมูลบางคนไม่เข้าใจคำถาม หรือตอบไม่ตรงประเด็น ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องตั้งคำถามใหม่ที่ง่ายและต้องการคำอธิบายเพิ่มเติม

การเก็บข้อมูลทุกครั้ง ผู้วิจัยได้จดบันทึกไว้เป็นหลักฐานเพื่อสามารถจดจำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ หรือบางครั้งใช้วิธีการบันทึกเทปในการสัมภาษณ์ สำหรับการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะทำการจดบันทึกทันทีที่สังเกตเห็น โดยไม่ให้ผู้ให้ข้อมูลรู้ตัวว่ากำลังถูกสังเกต โดยใช้เวลาในช่วงตอนกลางคืนในการเรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเทป นอกจากนี้ได้ถ่ายรูปบุคคลและเหตุการณ์สำคัญต่างๆ เพื่อประกอบข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นอีกด้วย

ระยะที่ 3 เป็นระยะของการตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้เวลาช่วงสุดท้ายนี้เป็นช่วงที่ต้องเดินทางเข้าออกหมู่บ้านเป็นระยะๆ และนำข้อมูลที่ได้เข้ามาปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อรับฟังคำแนะนำและหาแนวทางให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้ใช้เวลานี้เก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจากประเด็นต่างๆ ที่เก็บมาแล้ว ข้อมูลส่วนใดที่ยังไม่เพียงพอต่อการวิเคราะห์ หรือยังไม่ชัดเจนก็จะติดตามในส่วนนั้นๆ ผ่านทางพ่อหลวงพิพัฒน์ ธนรวิทยา ซึ่งเป็นหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยมีความสนิทและคุ้นเคยเป็นอย่างดี

3.5 การตรวจสอบข้อมูล

หลังจากได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้จดบันทึกและตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งอย่างละเอียดและสม่ำเสมอ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลไปพร้อมๆ กัน โดยใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ตามแนวทางของ สุกางค์ จันทวานิช (2539) ซึ่งมีวิธีการตรวจสอบข้อมูลดังนี้

3.5.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation)

โดยการนำข้อมูลที่ได้จากภาคสนามและข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างเวลา สถานที่ บุคคลและเนื้อหาที่แตกต่างกันว่า ถ้าหากเวลาต่างกันข้อมูลที่

ได้เหมือนกันหรือไม่ ข้อมูลที่ได้ต่างสถานที่กันข้อมูลที่ได้เหมือนกันหรือไม่ และถ้าหากบุคคลเปลี่ยนไปข้อมูลที่ได้เหมือนกันหรือไม่

3.5.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodology Triangulation)

เป็นการใช้วิธีรวบรวมข้อมูลด้านต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันโดยในการศึกษาได้ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ควบคู่กับการสัมภาษณ์พร้อมทั้งการศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย หากข้อมูลที่ได้มีความแตกต่างกันหรือขัดแย้งกัน ผู้วิจัยจะเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลอีกครั้ง และหากข้อมูลที่ได้ทำการตรวจสอบแล้วปรากฏว่าเป็นข้อมูลที่เหมือนกัน ก็นำเชื่อถือเป็นข้อมูลที่ถูกต้องแล้ว จากนั้นนำผลการศึกษามาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นลักษณะรายงานการวิจัยเชิงบรรยาย

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเริ่มด้วยการจัดระบบข้อมูล แยกแยะประเภทข้อมูล ตามประเด็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาและทำความเข้าใจกับความหลากหลาย ตลอดจนความแตกต่างของข้อมูลที่รวบรวมมา จากนั้นวิเคราะห์จากเนื้อหาที่ได้ โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์กระทำพร้อมๆ กันตลอดเวลาที่ดำเนินการวิจัย กล่าวคือ ในแต่ละวันหลังจากเก็บข้อมูลเสร็จแล้ว ผู้วิจัยจะกลับมานั่งเขียนบันทึกอย่างละเอียดดังนี้

3.6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน

โดยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลออกเป็นแต่ละด้าน ได้แก่ ที่ตั้งอาณาเขต การคมนาคม ลักษณะทางกายภาพ โครงสร้างประชากรและการศึกษา การตั้งถิ่นฐาน การปกครอง ประเพณีและความเชื่อ ลักษณะทางเศรษฐกิจในหมู่บ้าน พัฒนาการความสัมพันธ์ของชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ อธิบายด้วยสถิติเชิงพรรณนา

3.6.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของการศึกษา

เป็นการอธิบายข้อมูลโดยการพรรณนาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต นำมารวบรวมและจัดหมวดหมู่ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยดำเนินการแยกวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

การวิเคราะห์ระบบการผลิตของชุมชน ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการผลิตในฐานะเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างบริบทชุมชนกับศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ โครงสร้างการผลิต และกระบวนการผลิตของชุมชน

การวิเคราะห์ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตของชุมชน ปกาเกอญอบ้านแม่ยางต้น โดยการศึกษาวิถีชีวิต ระบบการผลิต และความเป็นอยู่ของชุมชนในอดีตที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ต่อมาเมื่อชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกมากขึ้น ชุมชนมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ระบบการผลิต และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างไร เมื่อชุมชนต้องเผชิญปัญหาการทำลายสภาพแวดล้อมและการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอก ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ศักยภาพชุมชนในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การถ่ายทอดและการเรียนรู้ของชุมชน
2. การวิเคราะห์ปัญหา
3. การแก้ไขปัญหา
4. การวางแผน
5. การใช้ประโยชน์

การวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนปกาเกอญอในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยการศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ว่ามีตัวแปรอะไรบ้างเป็นตัวช่วยให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม
3. ภาวะผู้นำ
4. กลุ่มองค์กรภายในชุมชน
5. การมีส่วนร่วม
6. ปัจจัยเอื้อจากภายนอกชุมชน